

IJTIMOIIY XAVF GURUHIDAGI OILALAR BILAN IJTIMOIIY ISH METODLARI

Maxmudova Gulnora Mahmasodiq qizi

Sabirova Surayyo Farxod qizi

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali

Ijtimoiy ish yo'nalishi talabalari

Abbosova Maftuna Subxonovna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada har qanday davlatning, jamiyatning og'riqli nuqtasi bulgan ijtimoiy xavf guruhidagi oilalar, ularga ijtimoiy psixologik yordam ko'rsatish va ijtimoiy xavf guruhidagi oilalar bilan ijtimoiy ish metodlari haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Oila, ijtimoiy xavf, ijtimoiy muhit, jamiyat, inson, bola, yoshlar.

Oila- jamiyating dur-u gavhari

V. Gyugo¹

Oila — nikoh yoki tug'ishganlikka asoslangan kichik guruh. Uning a'zolari ro'zg'orining birligi, o'zaro yordami va ma'naviy mas'uliyati bilan bir-biriga bog'langan. Oilaning eng muhim ijtimoiy vazifalari — inson zotini davom ettirishdan, bolalarni tarbiyalashdan, oila a'zolarining turmush sharoitini va bo'sh vaqtini samarali uyushtirishdan iboratdir. Zero, „Sotsiologiya” o'quv qo'llanmasida ta'kidlanganidek, „Oila- bu jamiyatning o'zagi va tayanchidir”¹. Oilaviy munosabatlar nisbatan mustaqil hodisa sanalsa-da, jamiyatdagi mavjud ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy munosabatlar bilan belgilanadi va ular ta'sirida o'zgarib boradi. Shunga muvofiq, har bir jamiyat o'zgarib mos oila tipini, oilaviy munosabatlarni o'rnatadi. O'zbekiston hukumati oila masalalariga davlat siyosati darajasida bajarilishi lozim bo'lgan ustuvor vazifa sifatida qaraydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63-moddasiga ko'ra, Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega. Nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqliligiga asoslanadi.²

Ijtimoiy xavf — bu ijtimoiy muhitda yoki jamiyatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflar, masalan, iqtisodiy noaniqlik, jinoyatchilik, ayrim guruhlar o'rtasida

¹ Oila psixologiyasi. O'quv qo'llanma. 38-bet.

² B. Aliyev, M. Mullajonova, B. Rahmonov. „Sotsiologiya”. Iqtisodiyot nashriyoti. - Tosh. 2011. 296- bet.

nizo yoki ijtimoiy adolatsizliklar. Bu xavflar insonlarning hayoti, salomatligi va umumiy farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ijtimoiy xavflar ko'pincha iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillarga bog'liq bo'ladi va ularni kamaytirish uchun ijtimoiy siyosat, ta'lim va ijtimoiy tadbirlar orqali kurashish lozim.

Xavf ostida bo'lgan oila-bu obyektiv yoki subyektiv sharoitlarda ijtimoiy faoliyat qiyin bo'lgan va deyarli muqarrar ravishda hayotdagi qiyinchilik holatida bo'lgan oila tushuniladi. Ko'pgina hollarda, bunday oila bolani tarbiyalash vazifalarini hayotdagi katta qiyinchiliklar bilan birlashtiradi. Ota-onalar, qoida tariqasida, adaptiv qobiliyatlarning sezilarli darajada pasayishi tufayli oilaviy ta'lim funksiyalarini bajara olmaydilar, shuning uchun bunday oilada bolani tarbiyalash jarayoni unchalik samarali emas. Ular bolaning xatti-harakatlariga salbiy ta'sir qiladi, bolalarga nisbatan huquqi buzilgan xatti-harakatlar qiladi. Shuningdek, xavf ostida bo'lgan oila deganda biz tuzilishi buzilgan, ichki chegaralari "xiralashgan", asosiy oilaviy funksiyalari qadrsizlangan yoki e'tiborsiz qoldirilgan, tarbiyaning aniq yoki yashirin nuqsonlari bo'lgan, natijada psixologik iqlim buzilgan va "qiyin" vaziyatdagi bolalar paydo bo'lgan oilani tushunamiz. Bundan tashqari, bunday oilada munosabatlar buzilishi mavjud bo'lib, oila a'zolarining normal aqliy rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, bu esa jamiyatda moslashishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va ijtimoiy xavf tug'diradi.

Ijtimoiy xavf guruhidagi oilalar — bu ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, ta'lim darajasi, ish bilan ta'minlash yoki sog'liq muammolari kabi omillar tufayli o'z hayotida muammolarga duch keladigan oilalardir. Bunga quyidagilar kirishi mumkin:

1. **Kam ta'minlangan oilalar:** Iqtisodiy jihatdan qiyinchilikka duch kelayotgan va asosiy ehtiyojlarini qondira olmayotgan oilalar.
2. **Sog'liq muammolari bo'lgan oilalar:** Sog'liq bilan bog'liq muammolar yoki nogironlik holatlari bor oilalar.
3. **Yagona ota yoki ona bilan yashovchi oilalar:** Farzandlarini yolg'iz tarbiyalayotgan ota yoki onalar.
4. **Boshpanasiz oilalar:** Uydan mahrum bo'lgan yoki vaqtinchalik yashash joylari bo'lmagan oilalar.
5. **Ijtimoiy izolyatsiyaga uchragan oilalar:** Jamiyatdan ajralgan yoki ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimidan foydalanmaydigan oilalar.

Bu oilalar uchun ijtimoiy yordam, ta'lim, sog'liqni saqlash va ish bilan ta'minlash kabi yo'nalishlarda qo'llab-quvvatlash zarur. Ijtimoiy xavflarni kamaytirish va oilalarning farovonligini oshirish uchun keng qamrovli dasturlar va tadbirlar muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari Ijtimoiy xavf ehtimoli yuqori bo'lgan oilalar qatoriga turli sabablarga ko'ra hayotiy qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan hamda davlat

tomonidan qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy xodimlar yordamiga juda muhtoj bo'lgan oilalar kiradi.

Bularga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

- katta oilalar;
- qochoqlar va ko'chirilgan oilalar;
- qaramog'ida bo'lgan, nogironligi bo'lgan oilalar;
- to'liq bo'lmagan oilalar;
- kambag'al oilalar.

Yuqoridagi oilalarning bolalari o'qituvchilar va ijtimoiy xodimlarning alohida e'tiborini talab qiladi, chunki ular ijtimoiy xavfli bolalar qatoriga kiradi. Ularning holatida biz ikki xil xavf haqida gapirishimiz mumkin:

- birinchi holatda, bu bolalar jamiyat uchun potentsial tahdid sifatida qaralishi mumkin, chunki ular oldingi xatti-harakatlarga moyil bo'lishi va yomon ijtimoiylashgan bo'lishi mumkin;

- ikkinchi holatda, bu bolalar, aksincha, o'zlari shunday deb hisoblanadilar. ijtimoiy tahdidlarga duchor bo'lgan: sog'lig'ining yomonlashishi, ularning asosiy ehtiyojlarini qondira olmaslik; to'liq rivojlanish va yashash uchun normal yashash va moddiy sharoitlar yo'qligi.

Psixolog olim Y.Y. Drevko xavf ostida bo'lgan oilalar qatoriga o'z hayotining muayyan sharoitlari tufayli jamiyat tomonidan salbiy tashqi ta'sirlarga ko'proq moyil bo'lgan oilalar toifalari [5, b-40] ni kiritadi. A.N. Elizarovanning fikricha xavf ostida bo'lgan oilalar quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega [6, b-114] bo'ladi:

- bunday oilalar a'zolari oilada sodir bo'layotgan voqealarni tahlil qilish qobiliyatiga ega emaslar, shuning uchun ular oila hayotini yaxshilash va samarali natijalarga erishish uchun maqsadlarni belgilashga qodir emaslar.

- Oila muammolarini og'zaki muhokama qilish qobiliyati past; psixolog ularga oila hayotini qanday yaxshilash mumkinligini va muammoning sabablari nimada ekanligini so'z bilan tushuntirishga harakat qilganda, bu oilalar a'zolari yaxshi tushunmaydilar.

- Sevgi, g'amxo'rlik, o'zaro yordam bilan bog'liq his-tuyg'ularga qarshi kuchga erishish, tajovuzkorlik bilan bog'liq hissiyotlar oilasida ustunlik mavjud bo'ladi.

- Spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarni iste'mol qilish muammosiga nisbatan yuqori darajadagi xavf mavjud aqtab o'quvchilarini xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari bilan 2023-yil 1-iyundagi "Aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo'lga qo'yish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida" gi farmoni bilan

kompleks yondashuv asosida professional ijtimoiy himoya tizimini joriy qilish, ijtimoiy himoya tizimi samaradorligi va manzilliligini oshirish orqali aholining ko'makka muhtoj qatlami ijtimoiylashuvini ta'minlash hamda ijtimoiy himoyani mahalla darajasigacha tashkil etish, og'ir hayotiy ahvolga tushib qolgan oilalarga individual yondashuvga muvofiq ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatishni yo'lga qo'yishga maqsadida Ijtimoiy himoya milliy agentligi, uning hududiy bo'linmalari va shahar, tumanlarida "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari tashkil etilib, hozirda faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Shahar, tumanlarida "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari va uning mahallardagi mahallada kompleks xizmat ko'rsatuvchi ijtimoiy xodimlar tomonidan 1) nogironligi bo'lgan bolalar; 2) kam ta'minlangan oilalar; 3) to'liq bo'lmagan oiladagi bolalar; 4) ota-onasi xorijiy mamlakatga ishlashga ketgan bolalar; 5) yetim bolalar va ota-ona qaromog'idan mahrum bo'lgan bolalar; 6) 18 yoshgacha bo'lgan yolg'iz onalar va otalar; 7) tabiiy ofatlar va favqulotda vaziyatlar qurboni bo'lgan oilalar kabi toifadagi xavf guruhidagi oilalar va ularning bolalariga ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatib ijtimoiy himoyasini ta'minlaydi.

Ijtimoiy xavf guruhidagi oilalar bilan ishlashda ijtimoiy ish metodlari ko'plab yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu metodlar quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

1. **Individual yondashuv:** Har bir oilaning o'ziga xos muammolarini aniqlash va ularning ehtiyojlariga mos ravishda xizmatlar taqdim etish. Bu shaxsiy maslahat, psixologik yordam yoki moliyaviy maslahatlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

2. **Oilaviy yondashuv:** Oiladagi barcha a'zolarni hisobga olish, oilaviy muammolarni birgalikda hal qilishga yordam berish. Bu oilaviy maslahat yoki terapiya orqali amalga oshiriladi.

3. **Jamoaviy ish:** Ijtimoiy xavf guruhidagi oilalarni birlashtirib, jamoaviy muammolarni hal qilish. Bu seminarlar, treninglar yoki guruh muhokamalari shaklida bo'lishi mumkin.

4. **Ta'lim va malaka oshirish:** Oilalarga ta'lim olish va kasbiy malaka oshirish imkoniyatlarini taqdim etish, bu orqali ularning ish bilan ta'minlanishini oshirish.

5. **Resurslar va xizmatlarni taqdim etish:** Mavjud resurslar, yordam va xizmatlardan foydalanishni osonlashtirish, masalan, sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy xizmatlar.

6. **Advokatsiya va tarafdorlik:** Ijtimoiy xavf guruhidagi oilalarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, ijtimoiy siyosat va qonunlarni o'zgartirish uchun harakat qilish.

7. **Monitoring va baholash:** Oilalarning ijtimoiy va iqtisodiy holatini doimiy ravishda kuzatish, dasturlarni baholash va zarur o'zgarishlarni kiritish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.Aliyev, M. Mullajonova, B. Rahmonov. „ Sotsiologiya”. Iqtisodiyot nashriyoti.- Tosh. 2011. 296- bet.
2. "Ijtimoiy ish (oila va bolalar bilan ishlash)" A. Axmedova, B. Karimov.
3. "Ijtimoiy pedagogika asoslari" A. Xolbo‘tayev. Toshkent, 2020.
4. "Ijtimoiy himoya asoslari" S. Narziqulov.
5. "Oila psixologiyasi va ijtimoiy ish" N. Tojiboyev.
6. "Oila pedagogikasi" R. Xolmuhamedov.
7. "Ijtimoiy ish va ijtimoiy ta'minotga kirish" M. Eshbo‘tayev. O‘quv qo‘llanma.